

Informacije pale savora

Evropaće standardujra palo ćerdipe loće
haćarimaske informacijengo

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

Inclusion Europe

Ramosardo ando ravo e projektosko
Ćerdipe sićomaske dromengo puranengo e
gođaće pharimava

Partnejra po projekto
„Ćerdipe e dromengo džiko sićope
barengo saven si gođako pharipe”
ramosardine inki 3 lila:

Te bišaj len te dićhen, džan po:

www.life-long-learning.eu

Đindo kale lilesko si ISBN 2-87460-138-1.

Sikada Inclusion Europe pašo inćaripe e Programosko palo sastotrajtosko sićope Evropaće unijako. Šukaripe anglune patrinako: OrangeMetallic

Projekto si počindo katar o inćaripe e Evropaće komisijako.

Kava lil sikavel numaj o aćhipe e autorengo gajda kaj e Evropaći komisija naštik avel došali palo paćape e informacijego ande kava lil.

Nakhavipe thaj adaptacija pe rromani ćhib počinda o Caritas e Srbijako.

Pale rromani ćhib laćharda thaj nakhada o **Rajko Ranko Jovanović**

Inćaripe

■	Katar kala standardujra	5
	Katar soste mothon e standardujra?	5
	Pale kaste šaj te aven kala standardujra?	5
	Sostar si amende kala standardujra trubulimaske?	6
■	1. Se standardujra palo haćaripe informacijengo	9
	Majsigo no so teljarena	9
	Alava	10
	Lafjora	11
	Sar te laćharen e informacije	11
■	2. Standardujra pale ramosarde informacije	12
	Lika thaj baripe	12
	Foneme	13
	Alava	15
	Lafjora	16
	Ramosaripe tekstosko	17
	Sar trubulas te avel tumaro teksto	18
	Pilte	20
	Sar te sikavelpe e manušenje kaj o dokumento si loko haćarimasko	22
	Standardujra palo loko haćaripe e tekstosko	22
■	3. Standardujra pale elektronikane informacije	24
	Ćerdipe tumare internet rigako	25
	Tumari teljarimaski rig	26
	Sar džan maškar e averćhände kotora e internet rigako	27
	Sar trubul te avel tumaro ekranu	29
	Linkujra	30
	Ćerdipe thaj laćho CD-o	31

■	4. Standardujra pale video-informacije	32
	Anglunari	32
	Kova so trubul	32
	Škatulja katar o DVD	33
	Hango ando palunipe	33
	Ekranano	34
	Filmo	34
	Titlujra	34
	Hangosko ašunipe	36
■	5. Standardujra pale hangoske informacije	37

Standardujra si patrin e čačimasko savi ažutil e manušenđe te ćeren vareso pe sarjekh ćerdipe thaj po vorta ćerdipe.

■ Katar soste mothon kala standardujra?

Kala standardujra ažutina e manušenđe te ćeren loće haćarimaske informacije.

Ramosardam kala standardujra sar kotor e projektosko savo inćardape ande Evropa.

Manuša andar 8 evropaće raštre maladile nekobor droma te bišaj ramosarenpe kala standardujra.

Projekto savo ćida godole manušen akhardolaspe „Droma džiko sastetrajosko sićope pale manuša saven si gođako pharipe”.

Sićope pale majpurane manuša inki akhardol sar sastetrajosko sićope. Programujra sastetrajoske sićomasko su kursujra pe save e majpurane šaj te sićon vareso nevo.

Akana e manušenđe saven si gođako pharipe phare šaj te aven ande programujra sastetrajoske sićomasko.

Reso kale projektosko si te kale manušenđe saven si gođako pharipe loćarel o džape pe programujra e sastetrajoske sićomasko.

■ Ko šaj te lel kala standardujra?

Sajekh savo kamel te ćerel loće haćarimaske informacije šaj te lel kala standardujra.

Varesar, nekobor katar kala standardujra šaj avena phare haćarimaske.

Gajda kaj e manušen e gođace pharimava trubula ažutipe aver manušengo kana angluno drom đinavena .

Kala standardujra si ramome palo ćerdipe e haćarimaske informacijengo pale manuša e gođace pharimava.

No, kala standardujra šaj te aven laće palo ćerdipe e loće haćarimaske informacijengo pale but aver manuša.

Po egzamo:

- ⦿ Pale manuša save či vaćaren laće e serbikani čhib.
- ⦿ Pale manuša saven si pharipe te đinaven (drabaren-ćiton).

■ Sostar si kala standardujra trubulimaske?

- ⦿ Manuša saven si gođako pharipe si sar sa aver. Von šaj te arešen džike but so ando trajto te avilo len vorta inćaripe.
- ⦿ Manušen saven si gođako pharipe šaj te avel majphare te haćaren thaj te sićon vareso nevo.
- ⦿ Gajda kaj si vasno te e manušen e gođace pharimava avel so maj laće thaj so majhaćarimaske informacije.
- ⦿ Sar vi sa aver, vi e manušen e gođace pharimava si orta pale laće informacije.

Kava ramol ande Konvencija e Jekhutne nacijengo savi mothol katar e čaćipena e manušengo saven si invaliditeto.

Ando 9. dženo (kotor), kaja Konvencija mothol kaj e manušen e gođace pharimava trubun te denpe avimaske informacije.

Laće informacije ažutin e manušen te ašunen katar kova so trubun te džanen. Von lenđe ažutin te anen peske laćhimata thaj losaripe.

- ⊙ Te e manušen e gođaće pharimava naj lače informacije, avena rigarde katar o them.
Naštik avena čhutine ando bućaripe trujal peste.
Trubuna te adžukaren te aver manuša ćeren anipe thaj te losaren ande lengo alav.
- ⊙ Ćerdipe lače informacijengo anel džike loće haćarimaske informacije.
Te godova lače ćeras, trubul te pajsaras pe standardujra.
Standardujra si lil sikavipasko
savo ažutil e manušenđe te vareso bućaren
pe sarjekh kamipe thaj po vorta kamipe.

Vazda trubul te gindosaren
katar e standardujra andar kava lil
kana kamen te ćeren
loće thaj haćarimaske informacije.

Kala standardujra mothona tumenđe sar te ćeren loće haćarimaske informacije, bizo kolesko sar si čhutine e informacije save ćeren.

Si 4 averčhande kotora informacijengo:

- **Ramosarde informacije:**

Gadava si čaćimaske sar patrina, sane lila thaj raportija.

- **Elektronske informacije:**

Kava si informacije po kompjuteri,
po egzamo e informacijengo pe internet rigane jal po CD.

- **Ašunimaske informacije:**

Kava si informacije save šaj te ašunen,
po egzamo, po CD jal po radio.

- **Dićhimaske (video)-informacije,** save šaj te dićhen po TV jal po kompjuteri.

- ⊙ Kala standardujra si pale manuša save kamen te ćeren loće haćarimaske informacije.
Sar vi si, vasno si te ćerenpe e paramiča jal e đilja te loće haćarenpe.
No, o projekto „Droma” inćarelas numaj e informacijende dokumentujra.
Nas amen vrjama te dikhas jal si e standardujra palo ćerdipe e paramičengo the điljengo ando loko haćarimasko inćaripe sar jekh, sar vi kala jal si cara majaverčande katar lende.

Liparipe:

Te kamena te džanen majbut
katar e manuša saven si gođako pharipe
šaj te čhoven pučipe thaj te roden informacije
katar nesoske ćidimata liparde po agor kale lilesko.

Saste standardujra pale loće haćarimaske informacije

1

■ Majsigo no teljarena te ćeren e informacije

1. Vazda te džanen so majbut katar e manuša saven si trubulimasko e manušenje save lena tumare informacije pale pesko trubulipe.

2. Losaren majlačo kalupo pale tumare informacije. Po egzamo, informacije po CD jal po DVD varesar kaj pale nesoske manuša avela majlače katar e ramosarde informacije.

3. Vazda len thaj ramosaren losarde čhibava pale manuša pale save ćeren e informacije. Po egzamo, na len e čhib pale čhavora kana si tumare informacije pale purane.

4. Dentumen gođi kaj kola save lena e informacije varesar kaj či džanen but katar tumaro tematikako inćaripe. Pajsaren te laće sikaven o inćaripe e tematikako thaj te mothon e bipindžarde alava save si phangle ande tematika.

5. Vazda čhoven e manušen saven si gođako pharipe kana ćeren e informacije.

Po egzamo, šaj te aven džene(membro) kana anelpe o anipe

- tematikako inćaripe
- katar kova so trubul te motholpe katar e tematika
- thaj katar kova kaj šaj e informacije šaj araćenape.

Manuša saven si gođako pharipe šaj vi te aven kana ćerelpe o čačipe informacijengo thaj te dićen kozom si loće haćarimaske.

Šaj te džanen majbut katar kova sar te čhoven e manušen saven si gođako pharipe andar aver lil, savo ramosardam.

Lil akhardol

„Na ramosaren pale amende bi amengo!

Čhutipe e manušenje e gođaće pharimasko ando ramosaripe e loće haćarimaske tekstonengo”.

■ Alava

6. Len loće haćarimaske alava, save e manuša lače pindžaren.

7. Na te len e bihaćarimaske alava.
Te si trubulimasko te len e bihaćarimaske alava,
mothon len putarde thaj haćarimaske.

8. Lače avelas te pe egzamujra mothon katar e inćarimata.
Zumaven (probin) te len e egzamujra save e manuša pindžaren
andar pesko saječhedesko trajto.

9. Len sar sajekh alav te mothon katar vareso ando sasto dokumento.

10. Na te len e phare gindujra sar e metafore.
Metafora si lafjori savi čačimaske či gindol kova so mothol.
Egzamo e metaforako si „Pelo mande o barr e ilestar”.

11. Na len e alava andar aver čhibja ,
bizo te si lače pindžarde,
sar kaj si o francijako alav, „pardon” ande serbikani čhib.

12. Na te čhoven e inicijalujra.
Len saste alava kana godi šaj.

Inicijalujra si anglune alava saječe alavesko.

Te trubula te ramon e inicijalujra, mothon lendar.
Po egzamo, te ramosardine „EU”,
mothon kaj godova si „Evropaći unija”.

13. Procentujra (63%) thaj bare đindujra (1,758,625)
phare si haćarimaske.

Či trubulas te sikaven bare đinde.
Pe lengo than, len e alava sar kaj si „carra” jal „but”
a te mothon so gindosardine.

■ Lafjora

14. Ćeren harne lafjora.

15. Mothon e manušenđe svato muj mova.
Len e alava sar kaj si „tu” jal „tumen”.

16. Len lačhimaske lafjora po than e bilačhengo kana godi šaj.

Po egzamo, mothon:

„Trubul te ačhen po agor e malavimasko”

a na:

„Na te džantar majsigo katar o agor e malavimasko”.

17. Len vazda o lačhipasko katar o bilačhipasko kana godi te šaj.

Po egzamo, mothon: „O sastarno tumenđe bičhalela lil”,
a niči: „O lil avela tumenđe bičhaldo”.

■ Sar te ćeren tumare informacije

18. Vazda sikaven e informacije rindova te aven loće haćarimaske thaj loće dićhimaske.

19. Ćidipaske ćeren se informacije katar jekh tematika.

20. Lačhipasko si te majbut droma liparen vasne informacije.
Lače si te mothon e pharimaske alava majbut droma.

Liparipe:

Ramome informacije save e manuša e gođaće pharimava šaj loće te haćaren šaj vazda te akhardon „loće haćarimasko” informacije.

Kana ćerena e ramosarde informacije, ćeren 20 standardujra andar o kotor 1 sar vi aver standardujra.

■ Lika tho barope

1. Len o barope e hartijako savi si loći palo đinavipe, dićhipe tho fotokopiranje.
Po egzamo, A4 jal A5.
2. Gindosaren katar o lundžope tumare dokumentosko. Lil katar 100 patrinorra si but lungo. E manuša šaj te haćarenape kaj naštik te đinavena gajda lungo lil.
Te si gajda, avilosa majlačhe te ramonpe 3 majcikne lilorra.
3. Nisar na te len dizajno jal lika savo ćerela te tumaro dokumento avel phare haćarno.
Majvasno si te tumaro dokumento avel loko haćarimasko e manušenđe saven si gođako pharipe.
4. Nisar na te len o palunipe savo phajrarelja o đinavipe e tekstosko.
Po egzamo, nisar na te len e pilta jal kotoripe sar palunipe.

Trubun te pajsaren te line o kalo palunipe.
 Kana godova ćeren,
 pajsaren te o palunipe avel kozom trubul kalo,
 a e foneme gadići dikhline kaj šaj te đinavelpe o teksto.

Kava si loko
 haćarimasko

Kava naj
 loko haćarimasko

■ Foneme

5. Vazda len o fonto e fonemako savo si dikhline thaj loće đinavelpe. Fonto si baripe e fonemako.
 Po egzamo Arial jal Tahoma si dikhline fontujra thaj loće đinavenpe.

Godova mothol:

- ⊙ **Na len e fontujra saven ando akharipe si serif.**
 Kala fontujra phare đinadon kaj o kalupo e fonemengo naj gadići dikhline.

Po egzamo

Serif font

d

font savo naj serif

d

Kava si egzamujra fontonengo save phare đinavenpe.

Fonto savo akhardol Century naj loko haćarimasko.

Fonto savo akhardol Times New Roman naj loko haćarimasko.

2

⊙ **Na len e foneme save si but jekh paše avreste.**

Egzamo: Kava si egzamo savo akhardol Gill 14 condensed.
Kava naj loko hačarimasko kaj e foneme si but paše.

Kava si o fonto savo akhardol Arial 14 kaj si maškar e foneme duripe džike 70%. Kava naj loko hačarimasko.

Kava si egzamo tekstosko katar o duripe e fonemengo džike 0,8 pt. Kava naj loko hačarimasko.

⊙ **Na te len e foneme save si but rošale thaj naj pe lika lače.**

Egzamo: Kava si fonto savo akhardol Candara Light.
Kava naj loče hačarimasko kaj si but rošalo.

⊙ **Na te len bande foneme.**

Egzamo: *Kava teksto si bandardo.*
Kava naj loko hačarimasko.

⊙ **Nisar na te len nesavo dizajno e fonemengo.**

Egzamo:
Kava si teksto učalinava..
Kava naj loko hačarimasko.

Kava si o teksto e koslimava.
Kava naj loko ha arimasko.

6. Vazda len e foneme te aven trubulimaske bare.
Len e foneme save si bare majcara Arial 14.
7. Na ramosaren saste alava bare štapime fonemenca.
Cikne štapime foneme majloče đinavenpe.
8. Trubul te len numaj 1 likače foneme ande tumaro teksto.

2

9. Talokaljaripe šaj te phajrarel đinavipe e tekstosko nesave manušeđe saven si gođako pharipe. Pajsaren kana ćeren talokaljaripe.
10. Kana godi šaj, na ćeren ramosaripe ande renka (boja) kaj:
- ⊙ Nesave manuša či dićhen averčhande renke.
 - ⊙ Varesar kaj vareko fotokopirila tumaro dokumento ande kali-parni renka. Atoska e renke či avena haćarimaske.
 - ⊙ Nesoske renke či dićhon laće pe nesave palunimata. Po egzamo, e galbeno fonema pe parni hartija či dićhol laće.

■ Alava

11. Na te len lundže thaj phare alava.

Te trubuja te len lundže thaj phare alava, trubula te vazda kamena te mothon so pale lende aćhel.

Te bišaj, mothon katar e alava kana liparen len.

Ande ramome dokumentujra šaj vi te aveltumen đindo e laće alavengo po agor e dokumentosko.

12. Pajsaren kana len e arline alava. E arline si alava sar „me”, „leske” ili „godova” save las po than e manušeske alavesko jal e šejasko katar savo vaćaras.

Pajsaren te vazda avel haćarimasko katar kaste jal katar soste e arlini vaćarel. Te naj haćarimasko, po than e arlinako ćhoven o alav.

2

13. Nisar na te len e fusnote.

Fusnota si mothovipe po fundo e patrinako po than kaj trubulas te avel ando teksto.

Egzamo:

Na ramosaren „Ivan Ivanović¹ mothoda po malavipe.”

Ramosaren

„Ivan Ivanović si šorutno e ćidimasko palo korkorutnipe. Ivan Ivanović ćerda svato po malavipe.”

14. Trubul te e lafjoraće nišanuja (znakujra) aven loće.

Po egzamo, na ramosaren:

Araći, ćindem hajrali-galbena bicikla (nevi!) mungre čhaveske – savo akhardol Petar.

Majlačhe avelas te ramon:

Mungro čhavo akhardol Petar.

Araći ćindem leske nevi bicikla.

E bicikla si hajrali thaj galbena.

15. Na čhoven nesoske nišanija kana či trubun, a sar kaj si \, &, <, § ili #.

16. Na čhoven nisoske nišanija, sar kaj si „peg.” ili „tgm.”

■ Lafjora

17. Vazda teljaren e nevi lafjori ando nevo rindo.

18. Nisar na te ulaven 1 alav ande 2 rindujra.

Godova mothol te nisar na te len dojrori (-) te ulaven o alav ande duj rindujra.

¹ Šorutno e ćidimasko palo korkorutnipe.

19. Len e harne lafjora. Šaj te ćeren godova gajda te:
- ⦿ Ramosaren numaj jekh gindo ande sajekh lafjori.
 - ⦿ Len e nukta majsigo no so teljarena e neve gindova, po than e zapetako jal „i”.

Kana šaj, 1 lafjori trubul te aćhel ande 1 rindo. Te trubula te ramolpe 1 lafjori ande duj rindujra, ulaven e lafjori ande 2 rindujra, ulaven e lafjori kote kaj e manuša aćhena kana drabarena po hango.

Egzamo

Ramosaren: Kova sar si kaja lafjori
uladi si loće haćarimaski.

Na ramosaren: Kova sar si kaja lafjori
uladi naj loće haćarimaski.

■ Ramosaripe tekstosko

20. Len e alavne save si harne thaj loće haćarimaske. E alavne trubun te mothon amende katar soste si o teksto tele.
21. Vazda dićhen te e manušenje den se informacije save len trubun. Pajsaren kaske si informacije trubulimaske thaj katar soste si.
22. Na te den e manušenje majbut informacije no so trubul len te haćaren tumaro kamipe.
Den len numaj vasne informacije.
23. Pajsaren e vasne informacije te loće araćhenpe. Te avel džike godova, šaj te:
- ⦿ Čhoven kala informacije po teljaripe e dokumentosko.
 - ⦿ Sikavipe vasne informacije thuljarde **fonemenca**.
 - ⦿ jal čhoven e vasne informacije ando ravo.

2

24. Na te len po butipe taloakharipa, sar ni nukte palo đindope.
25. E grafikonujra the tabele šaj te aven butimaske phare. No, povarekana e grafikonujra the tabele šaj te mothon katar o inčaripe majlačhe no e foneme.
Kana len e grafikonujra the tabele, neka aven loće thaj dikhline kana len sikavena.

Po egzamo:

O raj o Petrović bućarel po kompjuteri majbari vrjama.

Vo vi sikavel lačhimata pale manuša

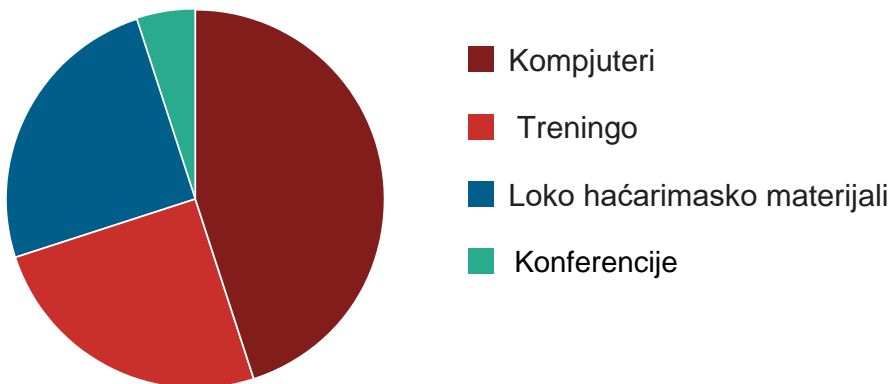
thaj ćerel loće haćarimaske informacije.

No, pale godova les trubul majcara vrjama no palo bućaripe po kompjuteri.

O raj o Petrović vi džal pe konferencije.

No, pale kava trubul les majcara vrjama.

O raj o Petrović ulavel peski bućarimaski vrjama sar kava:

■ Sar trubulas tumaro teksto te dićhol

26. Len nesave nukte palo đindope.
Inčaripe alavengo ulade zapetava naj loće haćarimaske.
27. Na ramosaren jekh pale avreste (ande kolone).

28. Vortosaren tumaro teksto džike sting opašin e rigako.
Nisar na te len o šajipe te liduj riga vortosaren e tekstosko.

Lidorigengo vortope e tekstosko anel džiko duripe maškar e alava thaj majphare šaj te đinavelpe.

Egzamo: Kava teksto si vortome džike sting (levo) rig.
Loko si haćarimasko
kaj o duripe maškar e alava si sar jekh.

Kava teksto si sar trubul lačhardo thaj
naj kozom trubul loko kaj si baro duripe
maškar e alava.

29. Na te čhoven po butipe teksto pe rigutni.

30. Mećen duripe maškar e ramome kotora.

31. Na te crden rindujra e tekstosko.
Godova mothol kaj angluno rindo sajećehe kotoresko trubul te
avel vortome e aćhimaske tekstosko.

32. Na ćeren tang margine.
Margine si than
maškar e alava the agora e rigaće.

Kana godi šaj, mek se margine aven kozom trubun bare te
tumari rigutni na avel but sabime.

33. Kana godi šaj, nišanin e riga đindonenca ande tumaro
dokumento. Te si o dokumento pale malavimata, ramosaren
„rigutni 2 džike 4”.
Kava ažutila e manušenje te paćan kaj si len se riga.

2

■ Pilte

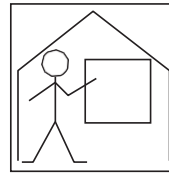
34. Bute manušenđe phare si te đinaven e tekstujra. Sar te bišaj te ažutin lenđe te haćaren tumaro teksto, čhoven e pilta pašo teksto thaj ramosaren katar soste motholpe.

Pilte šaj te aven:

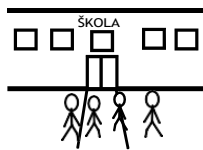
- ⊙ fotografije

- ⊙ risne

- ⊙ šenujra

35. Pale ilustracija e tekstosko šaj te len

- ⊙ fotografije
- ⊙ risne
- ⊙ šenujra (simbolujra)

Kana si šajipe, ćeren te šaj te avel sarjekh stilo e piltengo ando sasto dokumento.

36. Vazda len trubilimaske thaj čaćune pilte pale manuša savenđe dena o teksto.

Po egzamo, nisar na len e pilte pale čhavora kana ramosaren pale purane.

37. Vazda losaren e pilte save si dikhline, loće haćarimaske thaj laće ćeren ilustracija sar kotor e tekstosko savo trubul te sikaven.

Po egzamo, pajsaren te e fotografije aven dikhline thaj te pe lende naj pobutipe šeja.

Egzamo:

Kava si dikhlini fotografija e manuško savo đinavel o lil.

Kaja pilta naj gadići dikhlini kaj si po butipe šeja pe late.

38. Len sarjkeh pilta te mothon sarjekh sikadipe ando sasto dokumento.
39. Si but kamimata sar te lačharelpe e pilta.

Po egzamo, šaj te čovelpe 1 jal 2 ilustracije pašo kotor, sar te bišaj mothon katar soste o teksto mothol.

2

■ Sar sikavena e manušenđe kaj o dokumento si loko haćarimasko

40. Čhoven šeno pale loće haćarimaske šeja palo loko akharipe tumare loće haćarimaske lilesko. Godova ažutila e manušenđe te dićhen kaj kava lil si loko haćarimasko.

Si evropako nišani pale loće haćarimaske lila, savo šaj te len.

Les si sar kaja lika.

Šaj te len kava nišani po www.inclusion-europe.org/etr

■ Standardujra pale serbikani čhib

41. Pajsaren kana len e đinde sar „7.” malavipe. Nesave šaj kava phare te haćaren. Šaj te ramosaren vareso sar kava: „Malavipe savo sas amen inki 6 droma.”
42. Pajsaren kana len e đinde, na sar alava.
- Ramosaren e đinde sar cifre. Godova mothol kaj e đinde trubun te ramompe sar 1, 2, a na jekh, duj.
 - Nisar na te len e rimonenđe đinde, sar kaj si V, X, XVI.
43. Kana godi šaj, len e ađesutni vrjama, a po than e nakhle.

44. Na te mećen e foneme (grafema) thaj te na len o apostrofi sar ande alava „s'ar” jal „de”.
Ramosaren saste alava po than kalesko.

45. Kana šaj, ramosaren e datumujra e đindonenca.
Po egzamo: utorko (luj).
Po egzamo: utorko, 13.10.2023.

Na ramosaren 13. oktombri 2023.

3

Standardujra pale elektronske informacije

Elektronske informacije si informacije pe kompjutejra, po egzamo informacije pe internet riga jal po CD.

Vasno si te džalpe pale standardujra andar o kotor 1 thaj 2.

Te kamena te tumare elektronske informacije aven loće haćarimaske.

Liparipe:

„Inicijumo palo džape po interneto” si jekh maškarmutno ćidipe.

Von buhljardine vasne standardujra te šaj lenpe e informacije pe kompjutejra.

Po egzamo, e manuša save či dićhen jal e manuša saven si pharipe te vazden peske vasta.

Len si ramome lil palo ćerdipe internet rigengo save si pale manuša kas si invaliditeto. Kasave lila šaj te araćhen kate:

<http://www.w3.org/WAI>

Pe bibah, naj loće haćarimaske.

Varesar kaj trubula tumen ažutipe tumare manušesko palo ažutipe te len haćaren.

Vi kala standardujra si vasne pale manuša saven si gođako pharipe.

Von mothon katar o ćerdipe e loće haćarimaske internet thaj CD-engo pale manuša e gođaće pharimasko.

Vazda si majlačhe kana si e internet riga the CD-ujra saste loće haćarimaske.

Varesar, kana naj gajda, pe angluni rig vazda trubul te čhovelpe dikhlino linko pale se loće haćarimaske riga.

■ Čerdipe andrune internet rigako (patrin)

1. Vazda rudin e manušen saven si gođako pharipe te zumaven (probin) tumari inernet rig.
2. Zumaven te tumare internet rigaće den vareso so loćarela o haćaripe tumare informacijengo.
Po egzamo, šaj te len o đinavno e ekranosko.
O đinavno e ekranosko đinavel e alava po ekranu. Šaj te len vi harne filmujra ande save e manuša đinaven thaj mothon katar tumare tekstujra.
3. Te bišaj aračhen e filmujra po interneto, e manuša šaj te len e rodutne po interneto sar kaj si o Googl jal Yahoo-a.
Kala rodutne aračhen pale tumende informacije po interneto.

Te kamen te aven ando čačipe kaj e manuša šaj loće te aračhen tumari internet rig čhoven „loko haćarimasko” ande vasne alava e rigako.

O manuš savo ćerel Tumari internet rig, trubul te džanel sar te loćarel katar gadava.

4. Pe internet riga povarekana šaj te aresen neve riga.
E manuša len akharen „pop-up” riga, majsigo kaj inkljen bizo kolesko kaj či ćíćidine pe varesoste.
Na ćeren hutimaske riga pe internet riga, te kamena te aven loće haćarimaske.
Nesoske manušenđe si phare te pajsaren pe riga save korkore inkljen thaj šaj te habinpe (zbunimpe) kaj si kasave neve riga.

5. Povarekana e manuša len averčhande programujra pale peske internet riga.
Nesaven katar lende si vi programujra palo érdipe but šukar piltengo. Pajsaren pe kasave unikatoske programujra.
Von šaj te aven po butipe bare.
Šaj te éeren pharimasko te džalpe pe internet riga the riga te majpoloće putavon.

6. Dentumen gođi kaj povarekana e manušen si purane kompjutejra.
Povarekana lengo internet putaripe džal but poloće.
Lačhe avelas te na len e programujra the pilte save ačhavena o lačhipe tumare internet rigako.
Gajda varesar e manušenđe avela majloće te putren.

7. Zumaven te aračhen sar e manuša te dičhen o lačhipe pe tumari internet rig. Džike godova aresepe e kamimava palo rodipe.

■ Tumari teljarimaski rig

Teljarimaski rig si angluni rig savi inkljel kana ramosaren e internet adresaći rig.

Kaja si vasno rig majsigo kaj si godova vareso angluno savo o them dičhela kana avela pe tumari internet rig.

8. Pajsaren te tumari teljarimaski rig del putardi informacija katar soste si tumari internet rig.

9. Pe tumari teljarimaski rig čhoven:
 - ⊙ đindo telefonosko
 - ⊙ poštako bešipe
 - ⊙ bešipe elektronikane poštako tho kontakto e manušesko.

Gajda e manuša loće šaj te éerena kontakto tumenca.

3

10. Trubul te avel tumen bare thaj dikhline piltice (ikonice):

Palo arlipē e majbare fonemengo pale manuša save kamlin bare foneme.

■ Džape maškar e averčhande kotora e internet rigako

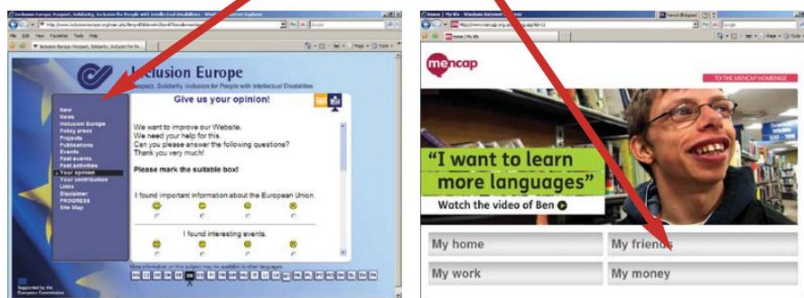
Nesoske definicije:

Kana phiren

katar jekh kotor e internet rigako džike aver, godova akhardol navigacija.

E pantljika pale navigacija si pantljika pe savi si čhutine e akharimata pale averčhande kotora e internet rigako.

Kava si duj egzamujra pale navigacijako kamipe

11. But pajsaren pe kova te e manuša vazda šaj te loče dičhen pe savo kotor e rigako si. E pantljika pale navigacija trubul godova lače te sikavel.

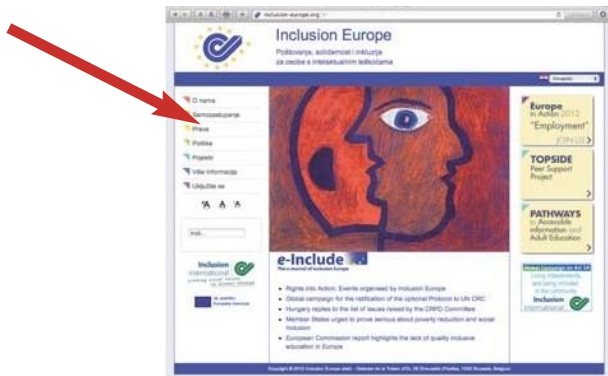
12. Trubun te pajsaren te e manuša či trubun majbut droma no jekhar te čeren klik thaj te boldenpe pe teljarimaski rig.

13. Vazda čhoven sarjekh pantljika pale navigacija pe jekh than pe sasti internet rig. Gajda e manuša sičona pe averčhande kotora tumare internet rigako.

3

14. Nakhipe katar jekh pe aver rig trubul te avel loko. Po egzamo, šaj te len bare, dičhimaske kočakorra jal ikonice pe sajkh rig. E manuša šaj te ćićiden pe lende thaj te aven pe:
- Aver rindoski rig.
 - Rig majanglal.
 - Poteljarimaski rig.

Egzamo internet rigako kale kočakorrenca:

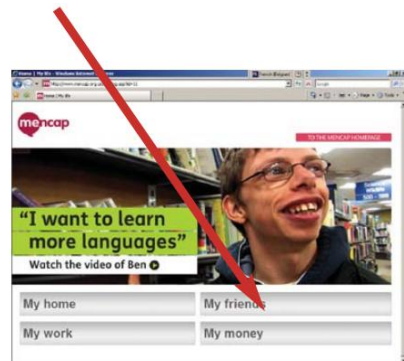

15. Povarekana e internetoske rigen si majaverčhandi pantljika pale navigacija. Gadale aver pantljika pale navigacija si alava sar kaj si:

„Katar amende” jal „Kontakto”.

Te kamline te čhoven aver pantljika, pajsaren te na avel gadići dikhline sar koja majanglal.

Egzamo internet rigako pe duj pantljike palo navigacijako kamipe.

16. Tumare šorutne pantljika pale navigacija
či trubulas te avel majbut katar 7 jal 8 šorutne akharipa.
17. Pajsaren te o akharno (naslovo) pe pantljika
pale navigacija aven dikhline thaj loće
haćarimaske.
Te gindosardine kaj e akharne si phare haćarimaske, pe teljarimaski
rig šaj te mothon so inćaren majhurde.

■ Sar tumaro ekranu trubul te dićholpe

18. Na te čhoven po butipe informacije po ekranu.
Kana godi šaj, čhoven sasto teksto po ekranu, gajda te e
manuša či trubun te phiren tele te bišaj dićhen e
informacije.
Te kola save aven pe tumari rigutni trubun te phiren tele
po ekranu, čhoven o meni e tekstova maj opre. O meni e
tekstova si šorutno kotor e internet rigako. Varesar, po
agor sa jećehe kotoresko trubul te avel šajipe te bi
pharimasko boldenpe opre e rigako.
19. Pajsaren pe kova te e manuša či trubun te miškujin e riga katar sting
pe čači rig, a te šaj te đinaven o ramosardo.
20. Mećen placo maškar sajekh kotor po ekranu, a sar kaj
mećenas maškar e kotora po ramome dokumento.
21. Na ćeren animacije po ekranu.

3

■ Linkujra

Pe internet rigane but droma šaj te ćíciden pe nesoske alava. Kana ćíciden pe kasave alava, aráčhena inki majbut informacije. Godola alava pe save šaj ćíciden, akhardon „linkujra” kaj von tumen phanden pale aver informacijenca.

22. Crdipe e parako šaj te phajrarel o đindope e manušenđe. Varesar, naro si te pe linkujra po interneto avel crdipe e parako te bišaj e manuša džanen kaj šaj pe lende te ćíciden thaj te džan pe aver riga. Pale godova trubulas o crdipe e parako te avel numaj pale linkujra. Na kava te ćeren pale lafjora the alava save naj linkujra, kaj e manuša kamena te ćíciden te šaj aráchen majbut informacije.
23. Kana ćeren linkujra pale aver rigane, pajsaren te avel haćarimasko čefal informacije e manuša aráčhena pe godola neve rigane.
24. Na te ćeren linkujra save si phare haćarimaske.
Po egzamo: http://eacea.ec.europa.eu/llp/grundvig/documents/gru_2007en.pdf

Te si o linko lungo, trubul te garadol pale aver nesosko alav.

25. Lačhe si te e manuša džanen jal ćícidine po linko jal na. Godova sikadol ande renka:
 - ⊙ Vunato si džikaj či ćícidena po linko.
 - ⊙ Putardovunato si kana ćícidine po linko.
 Pe tumari internet rig trubul te len renke pale sarjekh gindope.
26. Majlačhe si te numaj e alava si linkujra save phandena amen ke neve informacije.
Naj lačhe te e manuša trubuna te ćíciden pe pilte jal fotografije te bišaj aráchen neve informacije.
Trubulas te na čhoven e linkujra ke neve rigane pe ilustracije. Godova naj loće te aráčhelpe.

■ Sar ćerdolpe lačo CD

Te kamen te ćeren lačo CD, pajsaren pe standardujra pale elektronske informacije save si anglal thaj opre.

27. Kana ćeren lačo CD, pajsaren te e kisi palo CD avel ando loko haćarimasko formato.

28. Zumaven te ćeren o CD savo si lačo pale se programujra. Te tumaro CD rodel nesoske but aver programujra, ramosaren godova pe škatulja.

29. Tumaro CD trubulas te teljarel korkoro kana čhoven les ando kompjuteri. Loće haćarimaske informacije trubunas anglune te inkljen ando liparipe „sar bućarel kava CD-o”.

4

Standardujra pale video informacije

Vi o projektosko ćidipe bućarelas pe standardujra palo ćerdipe e loće haćarimaske informacijengo ando video-inćaripe.

Sar sas cara vrjama palo bućaripe, naštik te majhanduk te ćerdam analizako inćaripe pale kova so trubul.

Godova šaj te avilosa angluno reso pali majdurani vrjama, majsigo kaj kava projekto bućarelas majbut e ramosarimaske thaj elektronikane informacijenca (kotor 2 thaj 3).

■ Inćarno

Kana kamen te ulaven e manušenđe informacije, but si vasno te godola informacije aven putarde. Varesar, trubun te losaren majlačho inklistipe te e manušenđe den informacije.

Jekh katar o kamipe te den informacije e manušenđe si o video-inćaripe. Godola inćarimata šaj te aven sar filmo jal DVD.

■ Butimaske godaverimata

1. Tumaro video trubul te avel haćarimasko loko. Trubul te inćarel o mothovipe katar e butimaske gindujra.
2. Na te siđaren.
Na te sigo vaćaren.
E manušen trubul te avel kozom trubul vrjama te bišaj haćaren so lenđe mothon.
3. Na te sikaven vareroske bipindžaridimata, save si but poloće jal siđarne.

■ Škatulja DVD-a

4. Likaći škatulja katar o DVD trubul te avel kasavo savo džal pale standardujra pale loće haćarimaske informacije.
Trubul te avel loko dikhline.
Na te len po butipe pilte sar ni grafikaće sikadipata.
Šaj te avel hasarimasko.
5. Nesoske informacije pe tumaro DVD trubun te aven dikhline thaj loće. O teksto trubulas te avel loko thaj laće haćarimako.
6. Vasne informacije trubun te aven vi ando video-inćaripe, a na numaj pe škatulja katar o DVD. Po egzamo ćheresko bešipe palo kontakto.
7. Trubul te avel vasno savo programo si trubulimasko palo dićhipe tumare CD-osko jal o DVD-osko.

■ Hango palal

Hango palal ašunelpe, no či dićhen e manuše savo vaćarel, kaj po ekrano sikadol vareso aver.

8. Hango ando palunipe trubul te avel poloće thaj but haćarimasko.
9. Hango ando palunipe trubul te vaćarel numaj kova so dićhol po ekrano.
10. Te line o hango ando palunipe, šaj te ažutil, te majsigo sikaven e manuše majsigo no so vo jal voj teljarena te vaćaren palal.

4

■ Ekranó

11. Po ekranó či trubulas te avel but đesano jal but kalo.
12. Ko video thaj ko hango trubul te avel lačo kvaliteto thaj dikhlípe.
13. Te bišaj o video te bućarel po komjuteri, o rodípe palo hango tho díchípe po sasto ekranó, trubun te aven lače dikhlíne.

■ Filmo

14. Inćarentumen po čačípe sogodi šaj majbut. Po egzamo, te vaćardíne katar o manuš savo tradel o kamiono, na síkaven e manuše savo tradel o kombi, no e manuše savo tradel o kamiono.
15. Video savo síkavel nesoske informacije či trubulas te avel but lungó.
Či trubul te trajil majlungó katar 20 džike 30 minutujra. Te sí tumen but majaverčhande informacije, trubunas te gíndon katar kova te ćeren 2 averčhande filmujra.
16. Kana arlílpe o than e snimomasko, mothon kaj sí o nevo than, te e manuša na aven hasarde.
Gajda, šaj te avel majloće te síkaven e manušen sar phiren katar jekh pe aver than, no te díchol kaj sí vareko pe jekh than, a andar jekh pe varekaj pe aver than, bí kolesko te motholpe sostar.

■ Titlujra

Povarekana, e video sí teksto po fundo e ekranosko. Godova teksto akhardol titl.
E titlujra šaj te aven phare pale manuša saven sí gođako pharípe.

No, von šaj te aven lače:

- ⊙ Po egzamo pale manuša save si kašúce jal si len pharipe e ašunimava.
- ⊙ Jal kana e manuše savo vaćarel ando video, si zuralo rknipe jal pharipe e vaćarimava.

Te kamline te čhoven titlujra pe tumaro video, trubulas te paćan ande nesoske standardujra:

17. Titlujra trubun te paćan ande standardujra pale ramome informacije.

Von trubun te aven loće haćarimaske.

Po egzamo, len majbare foneme no so si ande filmonenđe titlujra.

Pajsaren te šaj đinavenpe vi po majcikno ekrano.

18. Dikhljarnen trubulas te avel majbut kozom trubul vrjama te đinaven e titlujra. E titlujra trubunas te aven po ekrano so šaj lundže majbut.

Kava si pharipe

kaj ćeras svato majsigo no so đinavas.

Gajda kaj šaj te avel phare te mećenpe e titlujra kozom trubul thaj te e manuša len đinaven.

Kava si but vasno pale manuša saven si gođako pharipe save povarekana đinaven majpoloće.

Kana snimin o video,

pajsaren te e manuša na ćeren svato siđarne.

19. Trubul te avel dićhimasko kontrasto maškar e titlujra tho palunipe.

Godova šaj te avel phare

majsigo kaj o palunipe katar o video arlilpe.

Jekh katar e kamimata si, te tumen avel kali para po fundo e ekranosko pe savi inkljen e titlujra.

4

No, krozal kaja para trubul te avel dikhlino pale kola save dičhen o filmo.

20. E titlujra trubunas te aven pe jekh than po ekranu ando sasto video.
Te šaj, trubunas te aven po fundo e ekranosko.
Te naj kozom trubul kontrasto maškar o palunipe the titlujra, arlin e renka e fonemengo, a na lengo than.
21. Koles savo dičhel trubulas te avel šaipe te garavel o titl kana godi kamela.
Trubulas te avel dikhlino lilorro sar gadava te ćerelpe.
22. Te o vaćaripe ando video avel majdikhlo, šaj te ćeren dokumento saste tekstova andar o video.
Gajda kaj e manuša šaj godova te čhoven pe hartija thaj te đinaven majsigo jal palo agor e dičhimasko tumare videosko.

■ Hangosko haćaripe

Nesoske filmonen si hango savo mothol so ćerelpe ando filmo. Godova mothol kaj e korre šaj te haćaren so ćerdol. Gajda varesar, o video si vi pale korre manuša. Godova si hangosko haćaripe.

Hangosko haćaripe rigarel e manuše savo naj korro. Dikhlinen trubul te avel šaipe te ačhaven o hango kana kamena. Pale kava trubul haćarno trubulipe.

Pale manuša save či dičhen thaj kolen saven si gođako pharipe, pajsaren te o hangosko haćaripe inćarel e haćarimaske alava.

Standardujra pale hangoske informacije

Projekosko čidipe roda inki nesoske standardujra palo čerdipe loće haćarimaske hangoske informacijengo. Hangoske informacije si informacije save šaj te ašunen, po egzamo nevimata po radio ande vorde thaj po prateri.

Varesar kaj sas cara vrjama thaj pale godova, naštik čerdape majhanduk analiza kale temako.

Kava šaj te avilosa šorutno reso palo durano projekto, kaj kava inćarda majbut e ramome the elektronske informacije (kotor 2 thaj 3).

Palem, kate tumen sikavasa lpak, sar te e hangoske informacije aven majputarde te lenpe.

■ Prće palo čerdipe laće hangoske informacijengo

1. Palem dićhen e standardujra sikade ando kotor 1.
Von si but vasne palo čerdipe e vasne informacijengo.
2. Pajsaren te o manuš savo vaćarel vorta thaj laće mothol e alava.
3. Pajsaren te o hango avel trubulimasko zuralo, ni but zurale, ni but poloće.
4. Pajsaren te o hango si lačo, bi aver krlesko thaj larmako palal.
5. Pajsaren te o manuš savo vaćarel, te vaćarel poloće.
6. But si vasno te lelpe danfo pe nesave thana.
Gajda varesar, e manuša šaj te haćaren o angluno kotor majsigo no so len aver informacije.

5

7. Pajsaren te o hango e manušesko savo vaćarel avel hasno, varesar te na avel ni handuk, ni vučo.
8. Den kozom trubul vrjama e manušende te haćaren e informacije.
Po egzamo, te e manušen avel nevipe majsigo no so teljarela e vorda trubul te del kozom trubul te aresen po vorta than.
9. Pajsaren te inki te tumari informacija sikadol nekobor droma.
10. Bičhaldi (avazi) ando hangosko inćaripe vazda trubul te avel sar trubul thaj manušikani.
11. Pajsaren te o manuš savo vaćarel naj zurale krlesko.
12. Vazda vaćaren jekh po jekh.
13. Na te čhinen e hangoski informacija, po egzamo, reklamenca.
14. Pajsaren te vaćaren e alavenca save si haćarimaske.
Po egzamo, na len e dijalektujra.
15. Šaj te len nesosko aver hango savo mothol kaj aver informacije si majhasnaće.
16. Ďinaven o teksto gajda te šaj avel haćarimasko.
17. Kana si trubulimasko,
o hango trubul laćho te avel palo losardo.
Po hango, te Ďinadine e paramića,
kana o teksto si palo muruš, len o murušikano hango, a kana si palo džuvlikano, len džuvlikano hango, kana si o teksto pale čhavora, len o čhavorikano jango.

Opruno ćidipe projektosko si „Inclusion Europe“.

Ando projekto sas ćhutine vi 9 partnejra:

Udruženje za samozastupanje

Bleiweisova 15, 10000 Zagreb, Hrvatska

Tel.: 00385 1 555 66 80

e-mail: kontakt@samozastupanje.hr internet

rigani: www.samozastupanje.hr

SPMP ČR - Inclusion Czech Republic

Karlínské nám. 12/59, 186 03 Prag 8, Āeška Republika

Tel.: 00420 221 890 436

e-mail: spmp@seznam.cz – internet rigani: www.spmpcr.cz

EVPIT

Maleva 16, 11711 Talin, Estonija

Tel.: 00372 660 50 67 - Mob: 00372 56671222

e-mail: evpit@vaimukad.ee – internet rigani: www.vaimukad.ee

Anffas Onlus

Via Casilina 3/T, 00182 Rim, Italija

Tel.: 0039 06 361152, 0039 06 3212391

e-mail: nazionale@anffas.net – internet rigani: www.anffas.net

ÉFOÉSZ

17 Lónyay utca, H-1093 Budimpešta, Mađarska

Tel: 0036 1 411 1356

e-mail: efoesz@efoesz.hu – internet rigani: www.efoesz.hu

Latvijas asociācija
„RŪPJU BERNŠ”

Rŭpju Bērnš

Ventspils iela 29, Riga, Litvanija

Tel: 00371 67617609

e-mail: irina.rulle.saule@apollo.lv

Internet stranica: <http://saule.org.lv>

ZPMPvSR

Heydukova 25, 811 08 Bratislava, Republika SlovaĀka

Tel.: 00421 2 63814968

e-mail: zmpvsvr@zmpvsvr.sk – internet rigani: www.zmpvsvr.sk

Zveza Sožitje

Samova ulica 9, 1000 Ljubljana, Slovenija

Tel.: 00386 1 43 69 750

e-mail: info@zveza-sozitie.si

internet rigani: www.zveza-sozitie.si

FEAPS Confederación

Avda. General Perón 32, 28020 Madrid, Španija

Tel.: 0034 91 556 74 13

e-mail: ffeaps@feaps.org – internet rigani: www.feaps.org

Inclusion Europe

Evropako ćidipe

Manuša e gođáće pharimava thaj lenđe pašune

„Inclusion Europe“ si nabarvalimasko ćidipe.

Amen rodas lačhipe pale čáčimata the lačhimata pale manuša saven si gođako pharipe, sar vi pale čáčimata the lačhimata lenđe pašunendže.

Amare džene si nacionoske ćidimata andar 36 raštre.

E manuša saven si gođako pharipe si forutne peske raštrako.

Len si sarjek čáčipe te aven čhutine maškar o them, bizo kolesko kozom si len invaliditeto.

E manuša save si gođako pharipe kamen čáčipe, a na ladžavipe.

E manušen saven si gođako pharipe si but talentujra thaj kadrope.

Gajda, vi len si lenđe rodimata.

Lenđe si trubulimaske averčande rodimata te avelen inćaripe pale lenđe kamimata.

„Inclusion Europe“ bućarel pe trin šorutne buhlimata e ađesutne politikako:

- Manušikane čáčimata pale manuša saven si gođako pharipe
- Čhutipe ando socijeto
- Troma katar e diskriminacija

„Inclusion Europe“ pajsarel po aktivipe ande but evropáće raštre, čhutipe e projektonengo, konferencije, bućarimaske ćidimata thaj malavimata palo arlipe.

Ćerel reakcija pale animata e evropáće politikengo thaj del informacije katar o trubulipe pale manuša saven si gođako pharipe.

„Inclusion Europe“ gođarel e Evropaće komisija the džene Evropaće parlamentosko katar e pućimata palo invaliditeto.

Inćardo katar e rig
Evropaće komisijako,
DG EACEA

Inclusion Europe

Galleries de la Toison d'Or - 29 Chaussée d'Ixelles - B-1050 Brisel - Belgija

Tel. : +32-2-502 28 15 - Fax : +32-2-502 80 10

secretariat@inclusion-europe.org - www.inclusion-europe.org